

DE SCHRIJVER ALS SAMOERAI

When I was a younger man, art was a lonely thing. No galleries, no collectors, no critics, no money. Yet, it was a golden age, for we all had nothing to lose and a vision to gain. Today it is not quite the same. It is a time of tons of verbiage, activity, consumption. Which condition is better for the world at large I shall not venture to discuss. But I do know that many of those who are driven to this life are desperately searching for those pockets of silence where we can root and grow. We must all hope we find them.

Mark Rothko

Isn't the true poet or painter a seer? Isn't he, actually, the only seer we have on earth?

J.D. Salinger

Ik ben bokser en soldaat geweest en heb na aanvankelijke culturele minachting ervoor gehouden van vechten. Ik heb gevonden dat ook schrijven, ook schilderen vechten is, onophoudelijk vechten.

Tjalie Robinson

1

Nooit heb ik eraan gedacht om schrijver te worden. Gelukkig maar, want een schrijver kun je ook niet ‘worden’. In elk geval niet zoals je het vak leert van loodgieter, accountant, tandheelkundige, of fietsenmaker. Het pure ambacht van de schrijver gaat, zo heb ik ontdekt, over lessen die meestal níét worden verteld. Ze worden je niet in een of andere module geleerd, en evenmin worden ze geopenbaard door de zoveelste schrijver die in de meeste gevallen uit financiële nood ergens op een school werkt en lesgeeft in *creative writing* (zelfs het vak kent geen Nederlandse benaming).

De lessen die je als beginnende schrijver nodig hebt worden je niet geleerd op een school of universiteit en ze staan niet in een boek, niet in één specifiek boek in elk geval. Een beginnende schrijver zou vandaag de dag, als hij toch zo naarstig op zoek is naar een publiek en een platform, zich wellicht beter kunnen verdiepen in het uitbreiden van zijn sociaal-maatschappelijke netwerk, zodat hij uiteindelijk iemand leert kennen die hem over de drempel brengt bij een uitgever. Dat helpt. De meeste debutanten – die tegenwoordig nog de moeite nemen om daadwerkelijk een manuscript in te leveren – komen via hun netwerk aan een uitgever. De uitgever in kwestie zal bij elke debutant de kosten en baten in overweging nemen, nadenken over de slagingskansen, en hopen dat hij de tijdsgeest goed aanvoelt. Vanuit zijn verantwoordelijkheid om nieuw talent te acquireren zal hij de debutant een kans geven (doorgaans met bescheiden voorschot), maar de weg

naar het schrijverschap ligt daarmee niet meteen open, zelfs niet als het debuut succesvol blijkt.

Het schrijverschap betekent meer dan één artistiek geslaagd boek schrijven, zelfs als dat boek dan ook nog een commercieel succes wordt. De kiem van het schrijverschap ligt in uitblijvend succes, in verlies, in onzichtbaarheid, in faliekante mislukkingen, in tegenslag, in onbegrip, in eigenwijsheid, en wanhoop die je tot waanzin drijft, en dat er uiteindelijk niets meer overblijft dan de typemachine die wacht, de laptop die moet worden opengeslagen, of de pen rustend op het witte vel. Het schrijverschap is in feite de aanvaarding van het sterfproces van je torenhoge ambities en aspiraties, en daarmee – als het meezit – de volledige vernietiging van het ego. Wanneer je op dat punt bent aanbeland, en nog steeds om onverklaarbare redenen de pen oppakt, dan ben je bevrijd van alle verleidingen en kan het echte werk aanvangen. Het schrijverschap, net als het kunstenaarschap, heeft niets te maken met een geslaagd werk, zelfs niet met twee of drie geslaagde werken, maar met het proces an sich, met de weg die je gaat, zonder acht te slaan op toeschouwers, pottenkijkers, geïnteresseerden, meelopers, volgers, lezers, bewonderaars en fans, of het negatiefbeeld van deze groepen: de pessimisten, betweters, cynici, zwartkijkers en ongelovigen. Het proces draait grotendeels om isolement, om het absolute Niets.

Het schrijverschap vraagt een absolute overgave, zonder dat er meteen iets tegenover staat. Misschien hoop je op een goed verhaal, een grootse roman, maar de kans is groter dat je maar wat aanklooit en niet goed weet wat je eigenlijk aan het doen bent, en om welke reden. De boel mislukt, of je denkt juist dat je bezig bent met een geniaal verhaal. Daar heb je het weer: het denken gaat ons doen vooruit. Dat is in nagenoeg alle omstandigheden natuurlijk te prefereren, zeker als je autorijdt of werkzaam bent in de steigerbouw, maar als het om literatuur gaat, of om welke kunstvorm dan ook, dan is het alsof je nat zand in een trechtertje kiepert: niets loopt meer door. Je hoofd raakt al snel gevuld met

te veel gedachten. Die van jezelf, in de eerste plaats, maar – God verhoede – soms, als je prat gaat op je belezenheid, ook met het gedachtegoed van andere schrijvers, in elk geval wat ze gemaakt hebben, en hoe dat zich verhoudt tot je eigen werk, en of dat dan nog wel enig bestaansrecht heeft. Maar wie geeft erom dat je je klassiekers kent en dat je je hebt laten leiden door schrijvers die je zijn voorgegaan? Schrijf alsof je door de duivel en z'n ouwe moer op de hielen wordt gezeten en denk niet! Heb vertrouwen. Durf je over te geven, aan het verhaal, de pulserende stroom, de woorden, het ritme. Wees vooral dienstbaar en dankbaar voor het feit dat je je mag laten leiden. Je bent in het gunstigste geval een tot slaaf gemaakte van het verhaal.

De absolute overgave eist trouwens ook van je dat je, als de literaire goden je gunstig gezind zijn en het allemaal goed voor je uitpakt, geen slachtoffer wordt van het onverwachte succes, en geknecht wordt door de conventies en wat het publiek wellicht nu ineens van je verwacht. Probeer vooral níét te voldoen aan verwachtingen. Wat intuïtief is ontstaan, moet je niet ineens proberen te vangen in een aanpak, in een formule of een methode. Voordat je het weet denk je veel te lang na over de structuur, omdat die zo aanhoudend werd bejubeld in de krant. Ergens ligt daar vast de sleutel voor die tweede roman, denk je, of voor de derde. Je maskeert je angsten door publiekelijk overtuigd over het plan te spreken, en over de uitgewerkte personages, met wie je al zo lang leeft, en als je erover spreekt, dan klinkt het eigenlijk al aanstellerig en teatraal, maar je houdt je er toch aan vast. Je timmert planken voor de ramen van je fictieve huis, je verstevt het gebouw dat eigenlijk nog slechts een raamwerk was, en je bewaakt het met je leven, want je koestert wat je hebt.

Ongetwijfeld zullen sommige professionele lezers het zeer doordacht vinden, of ingenieus in elkaar gezet, want de meeste lezers – óók degenen die beroepshalve lezen – houden er juist van als verwachtingen worden ingelost en je je vasthoudt aan conventies.

Dat maakt het beoordelen eenvoudiger, en het publiek houdt nu eenmaal van een smaak die het al kent, maar origineel is het allemaal niet. Het brengt je als schrijver nergens. In sommige gevallen blijkt het wel een goed verdienmodel. Wie de marktkraamverkooper van de letteren wil worden – veel uitgevers zullen je dankbaar zijn – levert steeds weer dezelfde doos aardbeitjes, van dezelfde kwaliteit, dezelfde smaak, hetzelfde uiterlijk, en met dezelfde uitkomst: ze waren weer heerlijk!

Het proces van absolute overgave is echter simpel: je ramt op de toetsen tot je niet meer kunt, je schrijft de woorden in het schrift alsof het de laatste diepe krassen zijn die je maakt, want elke nieuwe roman is de eerste, met dezelfde twijfels en dezelfde angsten. Je schrijft je leeg en je bewaart niets tot de volgende dag. Heb er vertrouwen in dat het verhaal je meeneemt, óók de volgende dag. In de meeste gevallen heb je zelf geen idee wat de bestemming precies is, tot je er bent aanbeland, om dan ineens tot de ontdekking te komen dat het precies klopt.

Houd je niet bezig met de lezer. Echte lezers zullen je heus wel begrijpen en zijn bereid je te volgen. Dat zijn er in de meeste gevallen helaas maar een paar duizend, en als je geluk hebt moedigen de lezers de blinde en doorgaans afgestompte massa aan en worden het er steeds meer, zodat je zelfs kunt spreken van een eigen publiek, bestaande uit tienduizenden lezers. Hoera! Misschien blijven ze je trouw, misschien niet. Onthoud dat de echte lezers de titels zien als de steentjes van een mozaïek dat je probeert te maken. Elk steentje brengt je dichterbij het volledige portret, het uitgestrekte landschap, of het complete universum, en dan krijg je zelf ook een duidelijker zicht op het bouwwerk dat je tot stand probeert te brengen. De lezer ziet het heilige pact dat je hebt gesloten met het verhaal, en daardoor heeft de lezer ook dat pact met jou, alsof het een geheim genootschap betreft. Je zocht de lezer niet en je vond hem. De lezer wist niet dat hij op weg was naar jou en stuitte per toeval op je werk.

Een schrijver die op deze wijze te werk gaat benadert het ambacht op een wijze die ik puur noem. Je voelt vanaf de eerste pagina dat de schrijver zich volledig aan het verhaal heeft overgegeven, en daarmee aan het schrijverschap. Misschien verloor hij zijn inkomsten, het contact met dierbaren, misschien zelfs zijn verstand, raakte hij in een isolement, en wist hij niet hoe hij zichzelf in leven moest houden, maar hij ging door, omdat het verhaal dat van hem eiste, omdat hij werd voortgedreven om dat ene perfecte verhaal te schrijven, de enige roman die ertoe doet.

Het is de klassieke queeste van de kunstenaar, die voelt dat hij niet anders kan, dat hij moet; hij is niet de regisseur van het verhaal, maar het verhaal heeft hem kennelijk uitgezocht om geschreven te worden. Het goddelijke pact vergt een absolute dienstbaarheid aan het ambacht, om het uiteindelijk te kunnen beheersen, om het te bemeesteren, of met andere woorden, er een meester in te worden, tot het nieuwe verhaal op zijn deur klopt, of hem aan de ketting neemt en meesleurt naar een donker hol waar hij vandaan wilde blijven. Daar, onder het licht van de lamp, mag hij opnieuw beginnen, en wederom smeekt hij: 'Niet ik, ik kan het niet! Ik kan het niet. Laat me alsjeblieft met rust!'

Hij heeft geen keus. De schrijver móét.

De lijst van schrijvers die ik bewonder is te lang om hier volledig te vermelden. Het zou wellicht suggereren dat ik het volledige oeuvre van al die schrijvers ken, en dat durf ik geenszins te beweren. Ik ben een langzame lezer. Wat ik heb ontdekt is dat de schrijvers wier werk ik waardeer op het eerste gezicht niets met elkaar te maken lijken te hebben, maar als ik kijk naar de manier waarop ze het werk benaderen, de offers die ze hebben gebracht en de lange moeizame weg die ze hebben bewandeld, dan blijken ze meer met elkaar gemeen te hebben dan in eerste instantie gedacht.

Je hebt schrijvers die van tevoren alles uitdenken en die zich vasthouden aan hun aantekeningen zoals een duiker erop rekent dat zijn duikflessen genoeg lucht bevatten om de duistere spelonken in een grot te onderzoeken. Je hebt schrijvers die zichzelf de leverancier van ideeën vinden en minder waarde hechten aan de uitwerking daarvan. Je hebt schrijvers die zonder vaste meezeer geen stap vooruit durven te zetten. Je hebt schrijvers die hun lot verbonden hebben aan het talent van hun vaste redacteur. Je hebt schrijvers die ervan houden om maar wat aan te klooiën en hun werk zogenaamd niet serieus nemen. Je hebt schrijvers die menen dat er niet zoiets bestaat als het pure ambacht, en dat je heus tussen alle bedrijven door aan je roman kunt werken, en dat de lezer er niets van merkt of je bereid bent om je volledig over te geven aan het verhaal. Je hebt schrijvers die geloven dat commercieel succes de maatstaf der dingen is, en die vervolgens erg treurig, onzeker

en zuur worden als het commerciële succes ineens uitblijft. Je hebt schrijvers die met de as van hun sigaretten gaatjes branden in het tafelkleed, en hun genie en volledige leven wijden aan het oeuvre, en ervan uitgaan dat er altijd lezers zijn die erop zitten te wachten. Je hebt schrijvers die van spannende verhalen houden en die elke keer weer uit een vat van vaste formules grabbelen, waarmee ze niettemin de massa weten te behagen, een heleboel geld verdienen, waardoor ze zich een majestueus buitenhuis kunnen veroorloven, inclusief jacuzzi en dure champagne. Je hebt zeer vruchtbare schrijvers die heel blij zijn dat ze schrijver zijn en die niet kunnen wachten om zich steeds weer op een nieuw thema te storten. Je hebt schrijvers die eigenlijk een bekende Nederlander zijn, maar die ook graag een boek willen schrijven, want dat staat mooi op hun cv, en als je ze dan spreekt, dan vinden ze het 'echt krankzinnig' dat hun boek zo goed verkoopt. Je hebt schrijvers die bijzonder invloedrijke mensen in de wereld van de letteren en vooral van de media en entertainment kennen, en daardoor zie je ze steeds weer in de krant of op tv opduiken, ook al heb je nog nooit iets van ze gelezen en vraag je je af of er iemand is die dat wél gedaan heeft, behalve dan de jury's van prijzen, die ze meestal ook nog winnen. Je hebt schrijvers die niemand kent, maar die toch al een stevig oeuvre hebben opgebouwd, ondanks tegenvallende verkoop. Je hebt schrijvers die zichzelf de grootste schrijver van Nederland vinden, vanwege hun succes, de aandacht die ze krijgen en het publiek dat ze trekken. Je hebt schrijvers die zichzelf de grootste schrijver van Nederland vinden, ook al is er werkelijk niemand die hun werk kent.

In de literatuur bestaat geen toelatingscommissie en er is ook geen sprake van een geheime sociëteit die overal haar vinger in de pap heeft en haar invloed aanwendt om iemand al dan niet een plek te geven.

Het lijkt juist of er nu steeds vaker wordt gezegd: ach, drempel. Kom toch lekker binnen. Laat iedereen meespelen, dat zorgt voor

een prettige afwisseling, en dat is toch voor iedereen veel gezelliger en leuker?

Toen ik in 1999 debuteerde was er in de media aandacht voor wíe ik was en wát ik was. Zonder dat ik het wilde of begreep, werd ik in een buitencategorie geplaatst. Nu had ik dat, naïef als ik was, niet meteen in de gaten en was ik vooral bezig om het voor mij nog onbekende terrein te verkennen, zonder dat ik nadacht over mijn plek in de letteren, en óf ik überhaupt een plek had. Ik wilde vooral schrijven. Misschien heeft dat me geholpen om vast te houden aan wat men in de literatuurkritiek ‘een eigen stem’ noemt.

Een jonge, aanstormende schrijver zou te allen tijde de vrijheid moeten hebben om te schrijven wat hij of zij wil, en moeten beseffen dat uitgevers feitelijk niets geven om wie of wat je bent, zelfs niet als ze beweren dat ze je vriend zijn. Je bent hoogstens een curiositeit en uitgevers stellen zich soms op als verzamelaars van bijzondere objecten, in de hoop dat die mettertijd genoeg geld opleveren. Natuurlijk helpt een uitgever je op weg en biedt hij je kansen om een publiek te vinden, maar de verhouding is er – enkele uitzonderingen daargelaten – nog altijd een van leenheer en vazal. Uitgevers beschikken bovendien over uitzonderlijk kameleonische gaven en nemen nogal eens de kleur van het seizoen aan.

In het gunstigste geval word je goed ontvangen in de pers en denk je dat je de nieuwste literaire ontdekking bent of je meent dat je volstrekt origineel bent, met een verhaal dat nog nooit eerder verteld is, en zelfs als dat allemaal waar blijkt te zijn, dan ben je in de meeste gevallen niets meer dan het toetje van de week of de aankomende maanden, óf, als je geluk hebt en je surft mee op een golf die nog niet aan kracht ingeboet heeft, een schrijver die naadloos aansluit bij een nieuwe stroming waar iedereen ineens aandacht voor heeft, maar ook die zal gaandeweg zijn stuwings verliezen, om vervolgens een beetje voort te kabbelen, en in het positieve geval een bescheiden plek in te nemen op een boekenplank onder een specifiek genre of lemma.

Vanuit die droge grond waarin trends en hypes nu eenmaal een kort leven beschoren zijn moet je als schrijver juist een nieuwe bloem kunnen laten bloeien, een nieuw verhaal, en misschien, heel misschien, dan pas het verhaal dat er echt toe doet. In elke schrijver schuilt iets van een oerboek, een soep die lang op het vuur heeft staan pruttelen, het verhaal dat verteld moest worden. Misschien is het zelfs een verhaal dat zich ontvouwt in meerdere boeken. Maar daarachter, of eigenlijk daaronder, dieper dan je zelf ooit durfde te graven, liggen verhalen die je nooit dacht te kunnen schrijven. Daar, ergens, in de krochten van je onderbewuste, ligt de kiem van het schrijverschap.